

הקשר בין קריאת שירה לבין חשיבה מחדש על חיי הקמפוס בעידן הקורונה

מאת ד"ר ורד טוהר, מרצה בכירה במחלקה לספרות עם ישראל

עד כמה רוח הזמן משפיעה על אופן קריאת השיר? עד כמה מושפעת פרשנותו של הקורא מן ההקשרים החברתיים, התרבותיים וההיסטוריים שהוא נתון בהם? האם בכלל ניתן לקרוא שירה במנותק מהמציאות? ומה הקשר של השאלות הללו לחיי הקמפוס בעידן הקורונה?

בשיר "מחשבות לילה" (בתוך: עיר הירח, 1979) כותבת תרצה אתר:

ועירי הנמוכה, פני חרדה לה.

אני מביטה בה מגבה של שבע קומות (ממש),

עיר קטנה, חשוכה וריקה, שאין בתבל ידידה לה,

רק ידי מלטפת שדרות וסמטות מגבה של בית חדש.

ניתן לקרוא את השיר הזה כשיר של אישה שמשליכה את חרדותיה על עירה – תל אביב, אשר בשנות השבעים עדיין היתה עיר נמוכה. אפשר שהדוברת חשה קשיי הסתגלות בבית חדש, בבית דירות משותף, ברחוב זר. אישה שמתקשה להירדם בלילה והבדידות שלה היא בדידותה של מי שמתבוננת ברחובות מוכרים כזרה, שפתאום כל מה שהיה מוכר נראה מהגובה של הקומה השישית אחר. ניתן גם להניח שכך נקרא השיר כשפורסם. והנה, משבר הקורונה מאפשר קריאה אקטואלית שלו. קריאה שנובעת מתוך עולמו של הקורא בן זמננו. הדוברת מצויה בביתה בסגר, מול חלון או מרפסת, מביטה בלילה על רחובות ריקים של עיר מוכת חרדה, מלטפת בגעגוע, בתנועת יד דמיונית את השדרות והסמטאות שמתחתיה. קריאה כזו לא היתה מתאפשרת בכלל בדמיון עד לפני חודשיים. לו השיר היה נכתב היום, היה בוודאות מתפרש באופן הזה. יכולתו של השיר לקבל פרשנות אלגורית עכשווית נובעת מתוך כך שמצד אחד הוא לא מעוגן בנקודת זמן היסטורית ספציפית מדי ומצד שני הוא מייצר תמונה מוכרת במרחב האורבני הישראלי – כך שהוא מסוגל להיענות לקריאות שונות, כולל הקריאה הרלוונטית לימינו.

דוגמה נוספת לקריאה חדשה של יצירה ברוח הזמן, באמצעות השיר "כל מה שראינו" (בתוך: הילולות, 2012) מאת ישראל אלירז:

כל מה שראינו חיב

להראות מחדש

כל מה שאמרנו חיב

להאמר מחדש

פתאום אנו מבינים מה

שעוד נבין:

דבר אינו משל

מעדר הוא מעדר, גשם

הוא כלי

אני כאן בשביל זה

ניתן לקרוא את השיר כהנחיה פילוסופית כללית לחיים: האדם קיים בעולם כדי ליהנות מרגעים קטנים, מוחשיים, מפisות מציאות בנליות. והנה לאור משבר הבריאות הנוכחי השיר מקבל משמעות חדשה. הוא מקבל משמעות של ציווי וחשבון נפש לנוכח אסון עולמי: לראות בשנית, לחשוב בשנית, להבין בשנית את חיינו על הכדור הזה, לבחון שוב את כל מה שעד לפני חודשיים היה נראה לנו מובן מאליו. החזרה על תואר הפועל "מחדש" מבליטה את האופן שבו הקורונה יוצרת הזרה למציאות חיינו, כלומר: גורמת לנו לראות את המוכר כזר, ואולי גם מניעה אותנו לפעולה ברוח זו. ובלשונו של אלתרמן: "גם למראה נושן יש רגע של הלקדת".

זמן קורונה מאפשר לכולנו לבחון מחדש, בספקנות, את הנחות היסוד של חיינו הקודמים באקדמיה. כפרפרזה על אלתרמן: "גם למראה הוותיק והמוכר של האקדמיה יש רגע של הולדת". הוא מקנה אפשרות להגיע לתובנות חדשות אודות כל מה שהיה שכיח וקבוע ולקרוא מחדש את הנרטיב הרגיל והבטוח שלאורו חונכו דורות של מרצים וסטודנטים. סגירת אולמות הלימוד העבירה אותנו כהרף עין להוראה, הדרכה והנחיה של תלמידינו באמצעים דיגיטליים. סגירת הספריות לימדה אותנו עד כמה דיגיטציה של טקסטים צריכה לעמוד בראש סדר העדיפויות שלנו - במיוחד במדעי הרוח. הבירוקרטיה של הטפסים והנהלים באוניברסיטה רוככה בצוק העיתים והיא נעשית היום מרחוק, וכפי הנראה ילכו ויתרבו גם כנסים, ימי עיון, סדנאות וקונגרסים בינלאומיים שבהם נוכל גם אנו, המרצים, להשתתף בנעלי בית.

לא הכל ורוד. איבדנו את המגע האישי עם הסטודנטים ועם הקולגות שלנו בארץ ומעבר לים, איבדנו קשר עם אוכלוסיית הגיל השלישי המאותגרת טכנולוגית, אנחנו עדיין מתלבטים באשר לדרכי ההערכה הראויות, ההוראה עצמה יש לה עוד להשתפר ולהשתכלל, והמחקר עדיין רחוק מלהסתמך רק על גישה מרחוק. לא נפתרו הבעיות של הסטודנטים בעלי הצרכים המיוחדים, והפערים הכלכליים בין מי שנפגעו מהמשבר ולא יצליחו להמשיך לעמוד בתשלומי שכר הלימוד לבין מי שלא נפגעו ודאי עוד יורגשו בעתיד. גם הסוגייה המגדרית לא ניתן להתעלם ממנה. עד כמה פגע משבר הקורונה בחוקרות וסטודנטיות נשים ביחס לחוקרים וסטודנטים גברים בעלי משפחות וילדים? כמה חוקרות, תלמידות מחקר וסטודנטיות מבינינו ימצאו עצמן בסוף המשבר

בפיגור בחובותיהן האקדמיים בשל עול הטיפול בילדים ולעיתים קרובות גם עול הטיפול בהורים הקשישים במהלך ימי הסגר והאם גם גברים ידווחו על קושי דומה? כמה חוקרות, תלמידות מחקר וסטודנטיות מבינינו שהן אימהות לילדים קטנים איבדו בן לילה בשל הבידוד והסגר את מערכות התמיכה שלהן: של הסבא והסבתא, של בני המשפחה המורחבת, של שירותי השמרטפות ומשק הבית – תמיכה אשר בלעדיה קשה עד בלתי אפשרי להתמסר ללימודים ולכתיבה?

המשבר הזה הגיש לנו הזדמנות מפתיעה לכונן מחדש את יחסינו עם מקום העבודה שלנו. לקבוע סדרי עדיפויות חדשים. לקבוע מחדש את הקצב. לשאול את עצמנו, באומץ, מהי דמות הבוגר/ת הרצויה שאנחנו רואים לנגד עינינו וכיצד ניתן לעצב אותה. לשאול את עצמנו מהם היחסים הקולגיאליים החדשים שאנחנו מעוניינים לכונן. לחשוב מחדש על נחיצותן של הרוטינות המנהלתיות השגורות במסגרת חובותיהם של אנשי הסגל והסטודנטים בתוך הקמפוס. לפתח ביתר שאת את מכלול עולם הדיגיטציה של המידע. לשאול את עצמנו כיצד היינו רוצים לראות את הקמפוס בן המאה ה-21 לאור המציאות החדשה. קיבלנו הזדמנות פז להתבונן מחדש על חיי הקמפוס. לו האקדמיה היתה שיר, הרי שנפלה בידינו ההזדמנות לקרוא את השיר הזה מחדש, להציע לו פרשנות חדשה.

התקופה הנוכחית מקנה לנו הזדמנות להתכנסות, לחשיבה, לריכוז, לכינון סדר יום חדש. המשבר לימד אותנו צניעות וענווה. הוא הביא אותנו להעריך מחדש את המערכות הבין-אישיות שלנו ולחזק את הערבות ההדדית החברתית בקהילה שלנו. להבין שאדם לאדם אדם. לקחת אחריות על זולתנו. וכן, גם להודות על הטוב. שאנחנו ממשיכים בהוראה ומחקר, שהגמישות של העבודה שלנו מאפשרת לנו להמשיך לחשוב, להמשיך לחלום. מן המשבר הזה ניתן בוודאות לצמוח, כל שיש לעשות הוא להיפתח לקריאה חדשה של המציאות.